

Psykologia 25.3.2021

Alustavat hyvän vastauksen piirteet 25.3.2021

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 3) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Alustavat hyvän vastauksen piirteet on suuntaa-antava kuvaus kokeen tehtäviin odotetuista vastauksista ja tarkoitettu ensisijaisesti tueksi alustavaa arvostelua varten. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastauksia. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät ole osa Ylioppilastutkintolautakunnan yleisissä määräyksissä ja ohjeissa tarkoitettua tietoa siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu yksittäisen kokelaan koesuoritukseen. Alustavat hyvän vastauksen piirteet eivät sido Ylioppilastutkintolautakuntaa lopullisen arvostelun perusteiden laadinnassa.

Psykologian kokeessa arvioinnin keskeisenä perusteena on vastauksen ankkuroiminen empiiriseen, tutkimuspohjaiseen tietoon ja keskeisiin psykologian teorioihin. Ihmisen kehitystä, tiedonkäsittelyä, psyykkistä hyvinvointia ja persoonallisuutta tutkitaan psykologiassa useasta toisiaan täydentävästä näkökulmasta, kuten biologisesta, kognitiivisesta tai sosiokulttuurisesta. Kokelaan tulisi osata luontevasti hyödyntää eri näkökulmista tuotettua tieteellistä tietoa psyykkisten ilmiöiden ja prosessien erittelyssä.

Psykologian kokeessa arvioidaan kokelaiden valmiutta ymmärtää psykologisen tiedon luonnetta ja tiedonmuodostusta, mukaan lukien tutkimusten luotettavuuden ja pätevyyden arvioiminen. Tehtävä voi edellyttää ajankohtaisten psykologian tutkimustulosten arviointia tai tutkimussuunnitelman laatimista.

Psykologian tehtäviin liittyy psykologisten ilmiöiden kuvailemista, arvioimista, pohtimista ja selittämistä sekä erilaisten näkökulmien vertailua. Useassa tehtävässä on myös ainerajat ylittäviä mahdollisuuksia. Osa tehtävistä sisältää joko kirjallista aineistoa tai videoaineistoa, joka tulee yhdistää tehtävänannon mukaisesti psykologiseen tietoon.

Digitaalisessa kokeessa tehtävät jakautuvat kolmeen osaan: 1 perustehtävät (esim. määrittele, kuvaile, selitä), 2 soveltavat tehtävät ja 3 kehittävytehtävät (esim. pohdi, vertaile, arvioi, suunnittele). Hyvän vastauksen kriteerit poikkeavat toisistaan osissa 1, 2 ja 3. Osan 1 tehtävissä kokelaalta edellytetään pääosin tiedollista osaamista, mutta osien 2 ja 3 tehtävät vaativat jo enemmän tiedonkäsittelyä. Psykologisen tiedon

soveltamista vaaditaan sekä osassa 2 että 3, mutta osassa 3 painotetaan erityisesti kehittelyä, jolloin vastaus voi sisältää oivaltavia tarkastelutapoja sekä tiedon ja selitystapojen arviointia.

Keskeisenä arvioinnin kohteena on se, kuinka syvällisesti kokelas ymmärtää psykologista tietoa, kuinka hän osaa soveltaa sitä ja missä määrin hän pystyy tarkastelemaan sitä kriittisesti. Pelkkä oppimateriaalin sisältöjen toistaminen ei mahdollista parhaisiin arvosanoihin pääsemistä. Osa tehtävistä edellyttää valmiutta analysoida ajankohtaisia tapahtumia ja ilmiöitä psykologisen tiedon varassa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti kypsyiden osoittamiseen ja psykologisen tiedon hallintaan. Kokelaan tulisi vastata kysymyksiin tehtävänannon mukaisesti. Esitetyt asiat ja väitteet tulisi perustella vastauksessa selkeästi. Arvioinnissa kiinnitetään lisäksi huomiota siihen, kuinka jäsentynyt ja johdonmukainen kokonaisuus vastaus on.

Ohessa on arviointitaulukko, josta ilmenevät 20 ja 30 pisteen vastauksen arviointikriteerit. Taulukon alaosaan on merkitty pistemäärät, joihin hyvän vastauksen piirteet on kirjoitettu.

Tiedollinen osaaminen 10 (15) p.																														
Vastauksessa esitetty psykologinen tieto ja käsitteistö																														
Vastaus ei sisällä lainkaan psykologista tietoa tai käsitteistöä.	Vastaus sisältää niukasti psykologista tietoa ja käsitteistöä. Psykologisen tiedon hallinta on vain välttävää.	Vastauksessa esitetään joitakin mielekkäitä psykologiseen tietoon perustuvia ajatuksia ja käsitteitä. Tiedon hallinta on tyydyttävää.	Vastaukseen sisältyy pääosin mielekkästä psykologista tietoa ja käsitteistöä. Tiedon hallinta on hyvää, mutta osittain rajoittunutta.	Vastaukseen sisältyy monipuolista psykologista tietoa ja käsitteistöä. Tiedon hallinta on kiitettävää.	Vastaukseen sisältyy syvällistä ja monipuolista psykologista tietoa ja käsitteistöä. Tiedon hallinta on erinomaista.																									
Tiedonkäsittely 10 (15) p.																														
Tehtävänannon noudattaminen, aineiston käyttö ja vastauksen rakentaminen																														
Vastaus ei ole tehtävänannon mukainen. Aineistoa ei hyödynnetä lainkaan tai sitä tulkitaan täysin virheellisesti. Vastaus on sekava ja jäsentymätön.	Vastaus on vain osittain tehtävänannon mukainen. Aineistoon sisältyvää informaatiota toistellaan tai sitä tulkitaan osittain väärin. Vastaus on luetteleva ja katkelmallinen.	Vastauksessa on tehtävänannon kannalta puutteita. Aineiston hyödyntäminen on kaavamaisista ja mekaanista. Vastaus on paikoitellen jäsentynyt, mutta asiat jäävät irrallisiksi.	Vastaus on pääosin tehtävänannon mukainen, mutta osa tekstistä jää irralliseksi. Aineistoa on hyödynnetty melko hyvin. Vastaus on jäsentynyt.	Vastaus on pääosin tehtävänannon mukainen. Aineistoa on hyödynnetty hyvin. Vastaus muodostaa kiitettävän kokonaisuuden.	Vastaus on tehtävänannon mukainen. Aineistoa on hyödynnetty erinomaisesti. Vastaus muodostaa erinomaisesti jäsenneilyn kokonaisuuden.																									
Soveltaminen, kehittäminen ja arviointi																														
Psykologista tietoa ei sovelleta, kehitellä tai arvioida lainkaan. Asioita ei perustella, tai perustelut eivät ole päteviä.	Psykologisen tiedon soveltamisesta, kehittämisestä ja arvioinnista on vähäisiä merkkejä. Perusteluja on niukasti.	Psykologisen tiedon soveltamisesta, kehittämisestä ja arvioinnista on selkeitä merkkejä. Väitteitä on perusteltu, mutta osa perusteluista on puutteellisia.	Psykologisen tiedon soveltaminen, kehittäminen ja arviointi on hyvää. Perusteluja on useissa kohdissa ja ne ovat paikkansa pitäviä.	Psykologista tietoa sovelletaan, kehitellään ja arvioidaan kiitettävästi. Perustelut ovat selkeitä ja vakuuttavia.	Psykologisen tiedon soveltaminen, arviointi ja erityisesti kehittäminen on erinomaista ja johdonmukaista. Perusteluja on kattavasti ja ne ovat erittäin vakuuttavia.																									
	VÄLTTÄVÄ				TYYDYTTÄVÄ				HYVÄ				KIITETTÄVÄ				ERINOMAINEN													
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20										
Hyvän vastauksen piirteet liittyvät pistemääriin									9–11				ja				15–17													
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Hyvän vastauksen piirteet liittyvät pistemääriin									13–16				ja				22–25													

Osa 1

1. Monivalintatehtävä aivoalueista (20 p.)

Oikeat vastaukset: 2 p. Väärät vastaukset: -1p. Ei vastausta: 0 p.

- 1.1 toiminnanohjaus
- 1.2 motoriikka
- 1.3 aistitiedon välitys
- 1.4 tunto
- 1.5 näkö
- 1.6 tunnereaktiot
- 1.7 kuulo
- 1.8 motoriikka
- 1.9 muisti
- 1.10 käyttäytymisen säätely

2. Tunteet ja välittäjäaineet (20 p.)

Videolla professori mainitsee välittäjäaineista dopamiinin, serotoniinin ja oksitosiinin. Nuori mies kertoo videolla elävästi ja monipuolisesti rakastumiseen ja eroon liittyvistä tunteistaan. Kun ihminen rakastuu, aivojen palkitsemisjärjestelmä toimii vilkkaasti ja tuottaa paljon dopamiinia. Miellyttävät kokemukset ihastuksen kohteen kanssa aktivoivat palkintojärjestelmää, ja tämä saa ihmisen tavoittelemaan yhä enemmän näitä kokemuksia. Ihminen tuntee olonsa luovaksi, energiseksi ja onnelliseksi. Serotoniini liittyy mielialaan. Kun mieliala on positiivinen, serotoniinia on aivoissa paljon. Oksitosiini liittyy läheisiin ihmissuhteisiin, kiintymyksen tunteiden viriämiseen ja seksuaalisuuteen. Oksitosiinia erittyy erityisesti miellyttävän fyysisen kosketuksen seurauksena.

Videolla nuori mies kertoo, että vaikka parisuhde päätettiin yhdessä sovituksi, aiheutti se hänelle pitkän aikaa moninaisia surullisuuden kokemuksia. Hänestä tuntui kuin kaikki tunnekokemukset, mutta ehkä erityisesti positiiviset, olisivat olleet vaimennettuja. Serotoniini on mielialaan liittyvä välittäjäaine, ja kun mieliala on alakuloinen, serotoniinin tuotanto on luultavasti vähäisempää. Eron jälkeen myös dopamiiniin liittyvä palkitsemisjärjestelmä toimii heikosti, eikä ihminen koe iloa niin voimakkaasti kuin ennen eikä saa mielihyvää asioista, jotka ovat aikaisemmin olleet mieluisia. Koska läheistä ihmissuhdetta ja siihen liittyvää fyysistä läheisyyttä ei enää ole, myös läheisyyteen liittyvä oksitosiini vähenee.

Hyvässä vastauksessa pohditaan myös tunteiden ja välittäjäaineiden syy-yhteyksien tulkintaa. Tilanteiden, tapahtumien, tunteiden ja välittäjäaineiden vaikutussuhteet ovat moninaiset.

9–11 p. Vastauksessa on valittu yksi videolla mainituista kolmesta välittäjäaineesta. Valitun välittäjäaineen yhteyttä rakastumiseen tai eroon liittyviin tunteisiin selitetään psykologisen tiedon perusteella.

Vastauksessa käytetään asianmukaisia psykologisia käsitteitä. Tiedon hallinta on hyvää, mutta jossain suhteessa selvästi rajallista.

15–17 p. Kiitettävässä vastauksessa on valittu yksi videolla mainituista kolmesta välittäjäaineesta. Valitun välittäjäaineen yhteyttä valittuun tunnekokemukseen on selitetty oikein ja monipuolisesti. Vastauksessa pohditaan tapahtumien, tunteiden ja välittäjäaineiden syy-yhteyksiä ja niihin liittyviä prosesseja.

Jos merkkejä on 50 % yli sallitun määrän, vähennetään 2 pistettä, 100 %:n ylityksestä vähennetään 4 pistettä.

3. Kehityspsykologian käsitteet (20 p.)

Tämä tehtävä arvostellaan lautakunnassa keskitetysti, eikä opettajan tarvitse tehdä alustavaa arvostelua. Keskitetysti arvosteltavan vastauksen pisteet päivittyvät arvostelupalveluun lopullisen arvostelun edetessä. Vastauksen kohdalla näkyy arvostelupalvelussa viiva (-), kunnes kyseinen vastaus on arvosteltu.

Kukin kohta pisteytetään askeltaen seuraavasti. Välipisteitä ei anneta.

0 p. Vastauksessa ei ole oikeaa tietoa.

3 p. Vastauksessa on jonkin verran oikeaa tietoa. Kokelas antaa vastaukseksi lähes oikean kehityspsykologian käsitteen tai tiedonhankintamenetelmän.

5 p. Vastaus on tarkka ja virheetön.

- 3.1 kehitystehtävä
- 3.2 ristiriitainen kiintymyssuhde
- 3.3 objektipysyvyys/esinepysyvyys/objektikonstanssi
- 3.4 kaksostutkimus

Osa 2

4. Oppiminen videoluennolla (20 p.)

Lyhyet kyselyt auttavat opiskelijaa hahmottamaan, mitä on opittu ja mikä on jäänyt epäselväksi. Tätä hahmottamista kutsutaan metakognitioksi. Metakognitiivisilla taidoilla viitataan puolestaan opiskelijan kykyyn käyttää metakognitiota hyväkseen oppimisen säätelyssä. Tehokas opiskelu perustuu oman toiminnan ohjaamiseen. Oman toiminnan ohjaus on tehokkaampaa, jos opiskelua ja ajankäyttöä pystyy suuntaamaan tietoisesti juuri niihin asioihin, jotka vaativat työstämistä. Arviointi voi kasvattaa myös luottamusta siihen, että hallitsee opittavia asioita, ja täten lieventää opiskeluun liittyvää stressiä ja epävarmuutta.

Lyhyiden kyselyiden tekeminen voi myös auttaa motivaation ylläpitämisessä. Kun opiskelulla on selkeä tavoite, joka kohdistuu oman osaamisen parantamiseen, motivaation ylläpitäminen onnistuu paremmin.

Opiskelu vaatii myös tarkkaavaisuuden ylläpitämistä. Videoluentoa kuvaruudulta seurattaessa tarkkaavaisuus karkaa helposti muihin asioihin. Vastauksessa voidaan pohtia sitä, miten esim. tehtävän vaikeus tai yksitoikkoisuus tai opiskelijan väsyminen vaikeuttavat tarkkaavaisuuden ylläpitämistä ja miten lyhyet kyselyt voivat auttaa sen ylläpitämisessä ja kohdentamisessa. Jos opiskelija tietää, että hänen pitää kohta vastata kysymyksiin luennosta, se voi motivoida häntä ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan.

Tarkkaavaisuus ja muisti liittyvät kiinteästi toisiinsa. On vaikea muistaa uusia opiskeltavia asioita, jos niihin ei ole suunnannut tarkkaavaisuuttaan. Työmuistin kapasiteetti on rajallinen, ja siksi asioiden siirtyminen säilömuistiin ei aina onnistu. Säilömuistiin tallentumista voi tehostaa monella tavalla. Näitä ovat mm. muistiinpanojen tekeminen, kertaaminen ja mielenkiinnon ylläpitäminen opittavaa asiaa kohtaan. Kun opiskelija tietää tulevasta pikakyselystä, hän saattaa tehdä ahkerammin muistiinpanoja ja onnistua paremmin mielenkiinnon ylläpitämisessä.

9–11 p. Hyvässä vastauksessa eritellään joitakin oman oppimisen arvioinnin vaikutuksia oppimiseen videoluennolla. Tiedon hallinta on joistakin puutteista huolimatta hyvää. Vastaus on suhteellisen hyvin jäsentynyt. Perustelut ovat paikkansa pitäviä.

15–17 p. Kiitettävässä vastauksessa oman oppimisen arvioinnin vaikutuksia oppimiseen videoluennolla analysoidaan monipuolisesti. Tiedon hallinta on kiitettävää, ja vastaus muodostaa jäsentyneen kokonaisuuden. Perustelut ovat vakuuttavia.

5. Arkitiedon ja tieteellisen ajattelun ero (20 p.)

Tehtävässä kokelaan tulee esitellä tieteellisen tiedon sekä arkitiedon ominaispiirteet ja verrata niitä toisiinsa. Vertailussa tulisi myös tulla ilmi, mitkä tieteellisen tiedon piirteet tekevät siitä arkitietoa luotettavampaa.

Tiede on systemaattista toimintaa, jonka tavoitteena on tuottaa mahdollisimman luotettavaa tietoa maailmasta. Se perustuu tutkimuksiin, joissa tutkijat pyrkivät mahdollisimman huolellisesti ja objektiivisesti keräämään tietoa maailmasta ja sitten loogisella päättelyllä yleistämään ja hyödyntämään tuotua tietoa. Tieteen menetelmiä ovat mm. suurten aineistojen kerääminen, kokeellinen tutkimus sekä teorioiden kehittäminen aineiston pohjalta. Tämä pätee niin psykologiaan kuin muihinkin kokeellisiin tieteisiin. Tieteellisessä tutkimuksessa tavoitellaan mahdollisimman objektiivista ja yleistettävää tietoa eli tietoa, joka ei riipu tutkijan henkilökohtaisista kokemuksista ja joka ei päde ainoastaan muutaman ihmisen tapauksessa tässä ja nyt, vaan koskisi suurta joukkoa ihmisiä ja ennustaisi mitä tulevaisuudessa tapahtuu.

Oleellista tieteelliselle tiedolle on myös sen koeteltavuus: tieteessä samasta asiasta tehdään useita tutkimuksia ja ilmiö hyväksytään tieteelliseksi tosiasiaksi vasta kun siitä on paljon todistusaineistoa. Usein tutkimusten tulokset ovat ristiriitaisia, ja ajoittain tieteellisiä käsityksiä muutetaan, koska uusi tutkimus osoittaa vanhan vääräksi. Koeteltavuutta varten tieteen tekemisen tulee olla julkista ja tutkijoiden tulee olla kriittisiä: tiedon oikeellisuutta arvioidaan jatkuvasti, ja virhekäsitykset pyritään korjaamaan asettamalla tieto muiden tutkijoiden kriittisen arvioinnin kohteeksi.

Arkiajattelu perustuu omakohtaisiin havaintoihin ja kokemuksiin sekä monenlaisista lähteistä, kuten mediasta ja kavereilta, omaksuttuihin tiedonpalasiin. Koska kaikilla on kokemuksia muiden ihmisten käyttäytymisestä ja omasta mielestään, on ihmisillä paljon arkitietoa psykologiasta. Tällainen tieto voi olla paikkansa pitävää, ja siitä on hyötyä arjessa, mutta se on hyvin subjektiivista eli perustuu yhden ihmisen mielipiteisiin ja kokemuksiin. Siksi arkitiedon yleistettävyyden on heikkoa, ja tutkittua tietoa tarvitaan.

Joskus arkitieto sisältää myös täysin väärä käsityksiä. Ne on voitu esimerkiksi omaksua epäluotettavasta lähteestä, tai ne voivat perustua henkilökohtaisiin kokemuksiin, jotka on tulkittu väärään tulokseen johtavalla tavalla. Arkitietoa ei aktiivisesti koetella sen oikeellisuuden varmistamiseksi, ja sen vuoksi väärät käsitykset säilyvät siinä pidempään kuin tieteessä.

Lisäksi arkitietoa värittävät ihmisten taipumus tarinallisuuteen sekä erilaiset ajatusvirheet ja heuristiikat. Emotionaaliset ja selvän kaaren omaavat tarinat miellyttävät ihmisiä, ja siksi hyvät tarinat vaikuttavat

arkiajatteluun helpommin kuin esimerkiksi tilastotieto tai hyvin monimutkaiset selitykset. Ihmisellä on myös taipumus ajattelun virheisiin, kuten vahvistusharhaan tai intention ja syysuhteiden näkemiseen siellä, missä niitä ei ole. Tällaiset ajattelun virheet ovat ongelma myös tieteen tekemisessä, mutta siellä niitä pyritään aktiivisesti vastustamaan, toisin kuin arkiajattelussa.

Tieteellinen tieto voi olla joskus virheellistä, ja arkitieto voi olla joskus pätevää, mutta tieteen systemaattinen tapa kerätä tietoa on historian saatossa osoittautunut paljon arkiajattelua luotettavammaksi tavaksi hankkia tietoa maailmasta. Siksi arkitieto ja tieteellinen tieto eivät ole lähteinä samanarvoisia vaan tärkeissä päätöksissä tulisi nojata tieteelliseen tietoon arkitiedon sijaan.

9–11 p. Vastauksessa verrataan toisiinsa tieteellistä psykologista tietoa sekä arkitietoa ja tunnistetaan näiden oleelliset erot. Tieteellisen tiedon parempaa luotettavuutta perustellaan mielekkäästi. Tiedon hallinta on enimmäkseen hyvää muutamista rajoituksista huolimatta, ja vastaus on jäsenelty.

15–17 p. Kiitettävässä vastauksessa tieteellisen tiedon ja arkitiedon piirteitä esitellään laajasti ja niitä vertaillaan kattavasti. Tieteellisen tiedon luotettavuutta perustellaan ansiokkaasti. Tiedon hallinta on kiitettävää, ja kokelas osoittaa ymmärtävänsä tieteellisen tutkimuksen tekemisen periaatteita. Vastaus on erinomaisesti jäsenelty.

6. Nuoruusiän seksuaali-identiteetti (20 p.)

Hyvässä vastauksessa määritellään seksuaali-identiteetin käsite. Vastauksessa voidaan sivuta myös muita läheisiä käsitteitä, kuten sukupuoli-identiteettiä, mutta vastauksesta on selkeästi käytävä esille, että seksuaalisen identiteetin käsite on ymmärretty siitä erillisenä. Seksuaalisella identiteetillä tarkoitetaan yksilön omaa kokemusta omasta seksuaalisuudestaan. Kokemus omasta seksuaalisesta suuntautumisesta on merkittävä osa sitä.

Hyvässä vastauksessa määrittelyn lisäksi seksuaalisen identiteetin kehitystä nuoruusvaiheessa analysoidaan tutkimuksen tulosten valossa. Vastauksesta käy ilmi, että tutkimus osoitti käsityksen omasta seksuaalisesta suuntautumisesta muuttuvan monella nuorella nuoruusiän aikana, ja että tytöillä muutoksia tapahtuu useammin. Olemassa olevia nuoruusiän ja identiteetin kehityksen teorioita voi käyttää hyväksi tutkimustulosten tarkastelussa. Nuoruusiän kehitystä tarkastellaan laaja-alaisesti suhteessa seksuaali-identiteetin kehitykseen huomioiden esim. biologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä. Myös tutkimustuloksissa esiin nostettua sukupuolten välistä eroa tarkastellaan.

9–11 p. Vastauksessa määritellään pääosin oikein seksuaali-identiteetti, ja annettua tutkimusaineistoa hyödynnetään melko hyvin tarkasteltaessa seksuaali-identiteetin kehitystä nuoruusiässä. Annetun aineiston pohjalta tuodaan esiin mielekkäitä, psykologiseen tietoon perustuvia ajatuksia seksuaali-identiteetin pysyvyydestä ja muuttumisesta nuoruusiässä. Vastauksessa käytetään asianmukaisia käsitteitä. Tiedon hallinta on hyvää, mutta jossain suhteessa selvästi rajallista.

15–17 p. Vastauksessa seksuaali-identiteetin käsitettä ja sen kehitystä nuoruusiässä tarkastellaan ja analysoidaan hyödyntäen monipuolista psykologista tietoa ja käsitteistöä. Tutkimusaineistoa on hyödynnetty hyvin. Analyysin perustelut ovat vakuuttavia, ja vastaus on erinomaisesti jäsentynyt.

Osa 3

7. Taide ja mielenterveyshäiriöt (30 p.)

Hyvän vastauksen perustana on valitun mielenterveyshäiriön määrittely. Esittelyyn voi sisältyä tietoa häiriön etiologiasta ja häiriön hermostollisista ja psyykkisistä mekanismeista. Hyvässä vastauksessa taide osataan sijoittaa juuri tämän häiriön erityispiirteisiin psykologisesti mielekkäällä tavalla. Hyvä vastaus pysyy tehtävänannon mukaisesti kahdessa toisiaan täydentävässä näkökulmassa, joista kehitellään tietoa taiteen merkityksestä ihmisen mielen hyvinvoinnille. Mahdollisia näkökulmia voivat olla esimerkiksi aivojen plastisiteetin edistäminen, tunteiden ilmaisun ja säätelyn kehittyminen, itselle vahingollisten ajatusmallien muuttaminen tai minäpystyvyyden lisääntyminen. Näitä teemoja voidaan lähestyä erilaisten esimerkkien kautta, joita hyvässä vastauksessa yhdistetään oivaltavasti valitun mielenterveyshäiriön erityispiirteisiin. Esimerkit taiteen harrastamisesta voivat olla moninaisia, mutta hyvässä vastauksessa niiden vaikutukset ankkuroidaan juuri valittuun mielenterveyshäiriöön. Taiteen tekeminen tai sen katselemiseen/kuuntelemiseen osallistuminen voi toimia myös tietoisena läsnäolon edistäjänä. Moniin taideharrastuksiin liittyvällä luovuudella, yhteisöllisyydellä tai sosiaalisuudella voi olla terapeuttisia vaikutuksia. Hyvässä vastauksessa tietoa pohditaan, yhdistellään ja kehitellään oivaltavasti. Taiteen mahdollisuuksien lisäksi arvioidaan myös sen rajoituksia mielenterveyshäiriön hoidossa ja oireiden lievittämisessä sekä ihmisten välisiä eroja siinä, mitä taide heille merkitsee.

13–16 p. Vastaukseen sisältyy pääosin mielekästä psykologista tietoa valitusta mielenterveyshäiriöstä. Aiheeseen liittyvän tiedon hallinta on joistakin rajoituksista huolimatta hyvää. Vastaus on jäsennetty kahden alaotsikon alle, jotka täydentävät toisiaan. Psykologista tietoa sovelletaan, kehitellään ja arvioidaan hyvin, ja väitteitä perustellaan jonkin verran.

22–25 p. Vastaukseen sisältyy monipuolista psykologista tietoa valitusta mielenterveyshäiriöstä. Vastaus osoittaa kiitettävää tiedon hallintaa. Vastauksen kaksi näkökulmaa täydentävät toisiaan oivaltavasti. Vastaus muodostaa ehyen ja kiitettävästi jäsenneilyn kokonaisuuden. Psykologista tietoa sovelletaan, kehitellään ja arvioidaan kiitettävästi, ja väitteitä perustellaan monipuolisesti.

8. Elämäkaaripsykologia (30 p.)

Kyseessä on kehittytehtävä, jossa voi hyödyntää monipuolisesti psykologista tietoa. Hyvässä vastauksessa pohditaan sekä yksilöön että ympäristöön liittyviä tekijöitä, jotka voivat ohjata yksilön kehitystä suotuisampaan suuntaan tilanteessa, jossa lapsuus- ja nuoruusiän tekijät ovat olleet haastavia. Hyvässä vastauksessa voidaan pohtia esim. kehityspsykologisia, geneettisiä, kognitiivisia, sosiokulttuurisia ja motivaatioon liittyviä tekijöitä. Vastauksessa voidaan hyödyntää annettua aineistoa, mutta sitä ei edellytetä.

Hyvässä vastauksessa voidaan käsitellä kehityspsykologisia tekijöitä, kuten perheen sisäistä vuorovaikutusta ja lapsen itsetunnon kehityksen tukemista esimerkiksi tilanteessa, jossa perheen taloudelliset resurssit voivat olla vähäisiä. Myös perheen tarjoamat roolimallit voivat olla tärkeitä. Esimerkki kognitiivisesta tekijästä voi olla lapsen tukeminen lähikehityksen vyöhykkeellä haasteiden voittamiseksi. Vastauksessa voidaan nostaa esille lähiympäristön merkitys laajemmin ja varhainen ulkoapäin puuttuminen kehityspolkuja korjaavana tekijänä esimerkiksi tilanteissa, joissa vanhemman omat voimavarat eivät riitä lapsesta huolehtimiseen. Vastauksessa voidaan pohtia myös synnynnäisiä piirteitä, jotka lisäävät yksilön resilienssiä stressaavissa elämäntilanteissa. Myös yksilön synnynnäinen lahjakkuus jollain osa-alueella voi olla suojaava tekijä. Hyvässä vastauksessa voidaan pohtia myös yksilön sisäisen motivaation roolia.

Ansiokkaassa vastauksessa käy ilmi, että yksilön elämäntaareen vaikuttavat monet sekä yksilöön itseensä että ympäristöön liittyvät tekijät. Vastauksessa voidaan käyttää hyväksi eri kehitysvaiheisiin sidoksissa olevia psykologisia teorioita, kun tarkastellaan mahdollisia elämäntaaren käännekohtia.

13–16 p. Vastaukseen sisältyy pääosin mielekäästä psykologista tietoa ja käsitteistöä yksilöön ja ympäristöön liittyvistä tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa yksilön kehityspolun ohjautumiseen positiiviseen suuntaan varhaisista haasteista huolimatta. Aiheeseen liittyvän tiedon hallinta on joistakin rajoituksista huolimatta hyvää. Aineistoa on hyödynnetty melko hyvin. Vastaus on suhteellisen hyvin jäsentynyt, vaikka osa tekstistä saattaa jäädä irralliseksi. Psykologista tietoa sovelletaan, kehitellään ja arvioidaan hyvin. Perusteluja on useissa kohdissa, ja ne ovat paikkansa pitäviä.

22–25 p. Vastaukseen sisältyy monipuolista psykologista tietoa ja käsitteistöä sekä yksilöön että ympäristöön liittyvistä tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa yksilön kehityspolun ohjautumiseen positiiviseen suuntaan varhaisista haasteista huolimatta. Aihetta tarkastellaan useasta psykologian näkökulmasta, ja vastaus osoittaa kiitettävää tiedon hallintaa. Vastaus muodostaa ehyen ja kiitettävästi jäsenneilyn kokonaisuuden. Psykologista tietoa sovelletaan, kehitellään ja arvioidaan kiitettävästi. Perustelut ovat selkeitä ja vakuuttavia.

9. Vapaa tahto (30 p.)

Psykologisen tiedon pohjalta on helpompaa argumentoida tahdon vapautta vastaan kuin sen puolesta, mutta vastauksessa ei ole oleellista, kumman kannan kokelas ottaa. Tärkeää on, että kokelas perustelee pohdintansa psykologisella tiedolla ja pyrkii olemaan johdonmukainen siinä, mitä hän tarkoittaa vapaalla tahdolla.

Pohdinnassa voi hyödyntää kaikkia psykologian osa-alueita, mutta tavallisin selitystapa on lähteä liikkeelle aivojen toiminnan ja käyttäytymisen suhteesta.

Kaikki psyykkiset ilmiöt ovat aivojen neuraalista aktivaatiota. Kun ihmiset ajattelevat tai kokevat jotain tai käyttäytyvät jollain tavalla, heidän aivoissaan tapahtuu säännönmukaisesti tietynlaista aktivaatiota. Tämän voi tulkita siten, että ihmisen tekemät valinnat eivät olekaan täysin vapaita, vaan ennustettavissa hermoverkkojen toiminnan säännönmukaisuuden avulla. Jos aivojen toimintaa ymmärrettäisiin tarpeeksi hyvin, ihmisen päätökset voitaisiinkin ennustaa ennalta, koska tietynlaiset aivot aktivoituisivat aina samalla tavalla tietyssä tilanteessa. Tästä näkökulmasta kokemus vapaasta tahdosta olisi illuusio: ihmisistä tuntuu, että he tekevät tietoisia päätöksiä, vaikka todellisuudessa ihmisen päätöksentekoa ohjaisi säännönmukainen ja ennustettava neuraalinen aktivaatio, joka määrittää mitä päätöksiä he tekevät.

Kokelas voi myös lähestyä kysymystä psyykkisten häiriöiden tai aivovammojen näkökulmasta. Aivovauriot voivat aiheuttaa muutoksia persoonallisuudessa sekä käyttäytymisessä. Näin ollen aivojen toiminta määrittää ihmisen ajattelua ja toimintaa, jolloin todellista vapaata tahtoa ei ole. Myös joidenkin psyykkisten häiriöiden voidaan nähdä rajoittavan vapaata tahtoa: esimerkiksi pakkoneuroosissa ihminen usein toimii tavoilla, joilla hän ei tahtoisi toimia. Mielen häiriöiden näkökulmasta voikin esittää, että normaalisti toimivat aivot mahdollistavat vapaan tahdon, mutta eri häiriöiden aikana näin ei välttämättä enää ole.

Pohdintaan ihmisen vapaasta tahdosta liittyy myös kysymys siitä, milloin ihminen on vastuussa toiminnastaan ja milloin ei. Tällä hetkellä oikeusjärjestelmässä oletetaan, että tavallisesti ihmisillä on vapaa tahto ja siksi he ovat vastuussa teoistaan. Kuitenkin jos heidän aivonsa ovat olleet rikoksen aikana poikkeuksellisessa tilassa, saatetaan heitä pitää syyntakeettomina.

Tahdon vapautta voi pohtia myös yksilön perimän ja varhaisten psykologisten kokemusten vaikutusten näkökulmasta. Kehityksellisestä näkökulmasta voidaan ajatella, että geneettiset ja ympäristötekijät ovat tärkeitä ihmisen psyykkiselle kehitykselle ja psyykinen kehitys puolestaan määrittää vahvasti ihmisen käyttäytymistä. Tällöin tahto ei olisi kokonaan vapaa, vaan ihmisen valinnat riippuisivat paljon siitä, millainen kasvuympäristö ja geenit hänellä sattuu olemaan. Kokelas voi myös argumentoida, että ympäristössä, joka tukee yksilön kehitystä ja jättää hänelle paljon mahdollisuuksia, tahto on enemmän vapaa kuin kasvuympäristössä, joka on haastava ja jossa mahdollisuudet ovat rajallisempia. Tämän ajattelun voi kytkeä yhteiskunnallisiin kysymyksiin tasa-arvosta ja lasten turvallisen kehityksen tärkeydestä.

Kysymystä voi käsitellä myös sosiaalipsykologian näkökulmasta. Sosiaalinen paine voi saada ihmiset tekemään asioita, joita he eivät tahtoisi tehdä. Toisaalta jotkin tekijät, kuten vahva itsetunto, voivat vähentää ulkoisten tekijöiden vaikutusta. Kokelas voi pohtia myös sitä, että kokemus autonomiasta edellyttää vapaata tahtoa. Ilman kokemusta siitä, että voi vaikuttaa ajatteluunsa ja toimintaansa, ihminen tuskin motivoituisi toimimaan tai voisi kokea voivansa hyvin.

Kokelas voi myös todeta, että ihmisen psyykkiseen toimintaan vaikuttavat sekä tiedostamattomat ja tiedostetut prosessit. Tiedostamattomien prosessien voidaan nähdä olevan vapaan tahdon ulkopuolella. Esimerkiksi uhkaavissa tilanteissa autonomisen hermoston toiminta vaikuttaa ihmisen valintoihin ja käyttäytymiseen eikä ihminen pysty autonomisen hermoston reaktioita tietoisesti estämään. Ympäristö voi myös ehdollistaa ihmisen toimimaan tietyllä tavalla. Esimerkiksi mainokset pyrkivät luomaan ihmiselle tarpeita, jotka he kokevat omikseen, vaikka ne ovat ympäristön luomia.

13–16 p. Vapaan tahdon olemassaolo osataan yhdistää ihmisen toiminnan psykologiseen selittämiseen, ja vapaan tahdon olemassaoloa pohditaan mielekkäistä psykologisista näkökulmista. Psykologisen tiedon hallinta on hyvää, mutta sen kehittäminen ja yhdistäminen vapaan tahdon käsitteeseen jää paikoittain irralliseksi.

22–25 p. Vapaan tahdon olemassaolo osataan yhdistää ihmisen toiminnan syiden selittämiseen ja erityisesti biologiseen psykologiaan. Psykologisen tiedon hallinta on erinomaista, ja pohdinta vapaasta tahdosta liittyy

YLIOPPILASTUTKINTOLAUTAKUNTA
STUDENTEXAMENSÄMÄNDEN

siihen luontevasti. Vastaus muodostaa jäsentyneen kokonaisuuden, jossa kehitellään psykologisen tiedon pohjalta selkeitä argumentteja vapaan tahdon olemassaolosta.